

JOSIP BROZ TITO I FENOMEN HRVATSKOGA PROLJEĆA

(1967. – 1971.)

Josip Broz Tito i rješenje nacionalnoga pitanja dvije su suprotnosti barem što se tiče hrvatske nacije, Hrvata. Iako je, kao i Komunistička partija Jugoslavije do dolaska na vlast, imao razumijevanja i obećavao rješavanje hrvatskoga pitanja, dolaskom na vlast Tito i Partija stavili su nacionalno pitanje u Jugoslaviji ad acta. Nacionalni problem Tito nije uspio riješiti do smrti, a Partija do svoga sloma. Politika „Divide et impera“ na relaciji dvaju najvećih naroda, Hrvata i Srba, bila je maksima kojom se Tito često služio, posebno u razbijanju jedinstva hrvatskoga vodstva tijekom hrvatskoga proljeća.

Ključne riječi: Tito, KPJ/SKJ, KPH/SKH, *Deklaracija*, masovni pokret, *hrvatsko proljeće*, nacionalizam, liberalizam, unitarizam, centralizam, Srbija, kontrarevolucija, represija.

I.

Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) je i prije dolaska (1937.) Josipa Broza Tita (1892.-1980.) na njezino čelo imala ispravno, kritičko stajalište o nacionalnim pitanjima. Tito i komunisti upozorili su na sve nepravde hrvatskoga naroda koji je tada zahtijevao: slobodu, ravnopravnost, demokraciju, nesmetan politički, gospodarski i kulturni razvoj, pravo na samoodlučivanje, pravo na samoopredjeljenje, ukidanje nasilne asimilacije, nametanje carina i poreza, proporcionalnu zastupljenost u beogradskom (državnom) aparatu, promjenu (trošenja investicijskih sredstava) načina izgradnje jer su se objekti gradili samo u Srbiji. Sve te probleme, nepravde usmjerene prema hrvatskom narodu, KPJ i Tito isticali su prije dolaska na vlast. Titov članak „Komunisti i hrvatski narod“ objavljen u *Proleteru* polovinom 1937. kritički analizira odnos KPJ prema nacionalnom pitanju, problemu koji tišti hrvatski narod još u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Tito i komunisti tada su naglašavali da je osnovna zadaća KPJ pomaganje i promicanje nacionalnih i demokratskih vrednota i zahtjeva koji su u interesu *oslobođenja* hrvatskoga naroda. U borbi za osvajanje vlasti Tito i komunisti oštro su kritizirali i vodstvo Hrvatske seljačke stranke i beogradsku

centralističku vlast koja ne poštuje volju hrvatskoga naroda. Također su im prigovorili da ne poštuju principe demokracije, nacionalnost, kulturnu baštinu itd. U *Proleteru*¹ Tito je naveo sve vitalne probleme hrvatskoga naroda. Osvajanjem vlasti, Tito obećava da će komunisti odnosno KPJ riješiti hrvatske probleme, poštovati volju hrvatskoga naroda, dosljedno i odlučno se boriti za hrvatske zahtjeve i potrebe.

I na Osnivačkom kongresu Komunističke partije Hrvatske (KPH) nacionalno pitanje imalo je prvorazredan značaj. Novoosnovana KPH, uvidjevši težinu nacionalnog problema, načinila je program za rješenje nacionalnog pitanja u Hrvatskoj, ali i u Jugoslaviji. Glavna zadaća KPH bila je „borba za nacionalnu slobodu hrvatskog naroda“.² Ta obećanja KPJ, Tita i KPH bila su prihvatljiva za hrvatski narod pa ih je narod prihvatio i za njih glasovao.

Međutim, iako su Tito, KPJ i KPH uočavali nepravde činjenje hrvatskom narodu i *zalagali* se za njihovo rješenje, bila su to samo deklarativna obećanja, napisana u mnogobrojnim dokumentima, novinskim člancima itd. kako bi se osvojila vlast. Iako su osvojili vlast, Tito, kao ni KPJ, KPH, kasnije Savez komunista Jugoslavije (SKJ), Savez komunista Hrvatske (SKH), tijekom svoje vladavine, bez obzira na sva obećanja, nisu *uspjeli* riješiti nacionalni problem sve do svoga sloma. Namjerno ili nenamjerno? Je li uopće postojala politička volja, realna mogućnost da se hrvatsko nacionalno pitanje riješi? Negiranje nacionalnog problema, kao i svaki demokratski, liberalni i progresivni pokret, nije moguće odvojiti od borbe za nacionalna prava i ravnopravnost odnosno iz ukupne borbe za ljudske slobode i prava. Stoga je i rješenje nacionalnog pitanja, posebno u zemljama koje čine mnoge nacije i narodi, kakva je bila Jugoslavija, postalo jedno od najosjetljivijih političkih pitanja.

Partijska, srpska, a posebno Titova stajališta i *zasluge* u *rješavanju* hrvatskoga nacionalnog pitanja, zahtjeva iz 1937. godine, ostat će nepromijenjena i 1945., i 1967., i 1968., i 1970., i 1971. i bila je samo *komunistička fantastika*.

Događaji i sukobi tijekom *hrvatskoga proljeća* demaskirali su Titov pokušaj potpore Hrvatima u rješenju njihovih nacionalnih problema. Bit će vidljiv njegov

---

* Hrvatska je s velikom tugom primila vijest da je umrla Savka Dabčević-Kučar (Korčula, 6. prosinca 1923. - Zagreb, 6. kolovoza 2009.), najznačajnija Hrvatica svih vremena. Također, najvažnija političarka s prostora bivše države. Bila je simbol Hrvatske koja je željela izaći iz SFRJ. Predvodnica, heroína nacionalnog, masovnog pokreta *hrvatskoga proljeća*, ostavila je duboki trag u svijesti i povijesti Hrvata.

¹ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, Beograd, 1977., III/84.

² Ivan Jelić, *Komunistička partija Hrvatske*, Zagreb, 1981., I/86.

kopernikanski obrat zbog mogućnosti gubitka vlasti odnosno želje za ostankom na vlasti.

II.

Politička previranja koja su prethodila *hrvatskom proljeću*, masovnom pokretu, općehrvatskome nacionalnom pokretu nisu započela 1970., ni 1971., nego nešto ranije. Nedvojbeno, najvažnije etape na putu prema *hrvatskom proljeću* bile su *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika (1967.)*, *Studentske demonstracije na Zagrebačkom sveučilištu (1968.)*, i *Deseta sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (1970.)*.

Hrvatsko proljeće, najznačajnija dionica suvremene povijesti Hrvatske i hrvatskoga naroda, nije dobila zasluženu pažnju. O sudionicima iz partijskog, državnog i studentskog vodstva, pojedinih grupa, *frakcija* u sklopu Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH), koji su bili inicijatori tih događaja, iznimno je malo znanstvenih radova. MH, njezino vodstvo i članovi spominju se tek usputno, dok je značajna uloga Katoličke crkve posve zanemarena iako je bila jedina organizirana snaga koja je davala veliki doprinos hrvatskome nacionalnom pokretu i očuvanju identiteta Hrvata.

Navedeni događaji promijenili su povijest Hrvatske i Jugoslavije i bili su uzrokovani skrivanjem istine partijskog i državnog vodstva Jugoslavije da nacionalno pitanje nije riješeno, posebno na relaciji Hrvatska–Srbija. Ono je bilo stalni generator krize i nezadovoljstva, a potencirano ekonomskim stanjem bilo je također kamen spoticanja među republikama. Zbog unutarnjih nemira, započetih u Hrvatskoj, Jugoslavija se u kratkom vremenu našla u središtu inozemne medijske pozornosti. Ne samo zbog nastalih događaja u Titovoj, nesvrstanoj Jugoslaviji, nego i zbog nasilnih represivnih metoda kojima ih je država gušila. Tim postupcima čitav svijet bio je iznenađen.

Znakovi urušavanja komunističke vladavine u Jugoslaviji zbog neriješenoga nacionalnog pitanja pojavili su se slomom velikosrpske i centralističke politike na Brijunima (Brionima), gdje je održan 4. plenum SKJ, te padom Aleksandra Rankovića (1909.-1983.) koji je omogućio je određeni liberalni pomak u državi. Međutim, taj pomak nije bio dovoljan jer se nije promijenila uloga i položaj Saveza komunista (SK) u društvu. Dio partijskih kadrova *prihvatajući demokraciju* nije prihvatio *izlazak i povlačenje* Partije iz radnih organizacija, svakidašnjega društvenog života i

društva u cjelini, kao ni smanjenje *odgovornosti* komunista u društvu. J. Broz Tito bio je vrlo nezadovoljan takvim stajalištima, radikalnim promjenama i energično se suprotstavljao *snagama* koje su željele SK pretvoriti u političku organizaciju socijaldemokratskog tipa. Ipak, tim povijesnim plenumom započelo je novo, slobodnije političko ozračje, koje je omogućilo „proces izražavanja hrvatske nacionalne i državotvorne svijesti [a] stvorila se razmjerna sloboda tiska kao i sloboda književnog, znanstvenog i ukupnog izražavanja u hrvatskom društvu“.³ Ta liberalizacija izazvala je i oživljavanje *hrvatskoga nacionalizma*. Ali, „Hrvatske liberalne i nacionaliste podržao je SKH, i to ne samo nekoliko disidenata ili studentskih buntovnika, već partijsko rukovodstvo /.../⁴ Njih je podržavalo demokratski i *hrvatski orijentirano* partijsko i republičko rukovodstvo okupljeno oko Savke Dabčević-Kučar (1923.-2009.), Mike Tripala (1926.-1995.), Srećka Bijelića (1930.-2004.), Ivana Šibla (1917.-1989.), Ivana Rukavine (1912.-1992.), Dragutina Haramije itd. Oni su bili nositelji nacionalnog i demokratskog ozračja u Hrvatskoj „koje se pobunilo protiv dominacije Tita i Beograda“.⁵ Oni su prvi uvidjeli da postojeće političko stanje u državi, slabljenje hrvatskoga nacionalnog entiteta i individualiteta, kulturno negiranje i omalovažavanje, kao i ekonomsko podčinjavanje Hrvatske, koje uz pomoć državnog aparata provode velikosrpski hegemonisti, postaje svakim danom sve teže. Njihova ideja bilo je ukidanje ili smanjivanje velikosrpske dominacije ne samo u Hrvatskoj, koja je bila najviše na udaru te politike, nego u cijeloj državi. Takva situacija morala je prije ili kasnije dovesti do sukoba Hrvatske s tom unitarističkom politikom kojom nisu bile zadovoljne ni druge republike i pokrajine. Rankovićevim padom i stavljanjem Službe državne bezbjednosti (SDB-i) pod partijsko-državnu kontrolu, dana su „krila demokratskim i rodoljubnim snagama u partijskom vrhu tadašnjeg SKH“⁶ kao i ostalim Hrvatima koji su s nestrpljenjem čekali da iskoriste svoj trenutak za obranu identiteta i suvereniteta Hrvatske. Međutim, te liberalne ideje, sloboda, demokracija i *dopušteni hrvatski nacionalizam*, uz odbacivanje jugoslavenstva i zanemarivanje ideje *bratstva i jedinstva*, tekovina Narodnooslobodilačke borbe (NOB) i revolucije, bile su opasne za komunistički sustav u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Borbu za priznavanje hrvatskoga nacionalnog identiteta i suvereniteta odnosno

³ *Sjeća Hrvatske u Karađorđevu 1971. (Sjeća Hrvatske)*, Zagreb, 1994., 347.

⁴ Jasper Ridley, *TITO, Biografija*, Zagreb, 2000., 429.

⁵ Isto.

⁶ *Sjeća Hrvatske*, 1971., 350.

povijesnu i svojevrsnu nacionalnu pobunu Hrvata komunističko vodstvo, posebno srpsko, nazvalo je *kontrarevolucijom*, a vođe su proglasili *hrvatskim nacionalistima*. No, važno je naglasiti da se ona mogla *podići* samo u zajedništvu i masovnom potporom hrvatskoga naroda. Bez ikakvog referenduma, hrvatski narod diljem zemlje i dijaspore prihvatio je jednoglasno svoj preporodni i nacionalni pokret. Prihvatio je sve što je zacrtalo, obećavalo i nosilo *hrvatsko proljeće*. Tome je svoj doprinos dala i hrvatska politička emigracija koju je stalno progonio komunistički režim. Na žalost, važnost i značaj fenomena *hrvatskoga proljeća* J. Broz Tito nije shvatio do svoje smrti, a Partija do svoje propasti.

III.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika (Deklaracija), objavljena u *Telegramu* 17. ožujka 1967. u Zagrebu (dostavljena: Saboru SRH, Saveznoj skupštini SFRJ, hrvatskoj, jugoslavenskoj i svjetskoj javnosti), imala je cilj da se tijekom najavljenih promjena Ustava SRH i SFRJ izmijeni i odredba o jeziku. U *Deklaraciji* se tvrdilo da postojeći srpski etatizam, unitarizam i hegemonizam ima koncepciju o potrebi provođenja, nametanja jedinstvenoga „državnog jezika“ koji bi, dakako bio srpski jezik, a koji je već bio „nezakonski“ ozakonjen, primjenjivan u saveznoj upravi i saveznim glasilima, JRT-u, JA, diplomaciji itd. Naravno, Hrvati i Hrvatska time nisu bili zadovoljni te su tražili da se ukine i kovanica *hrvatsko-srpski jezik*, te da su prema ustavu ravnopravna samo četiri jezika: hrvatski, makedonski, slovenski i srpski. Bio je to prvi istup hrvatskih intelektualaca, svojevrsna jezična pobuna Hrvata i uzrok značajnom i javnosti prvi put vidljivom sukobu partijske *elite* koji je nastao u CK SKH, dovodeći do njegove podjele.

Nedvojbeno, *Deklaracija* je bila ne samo presudan dokument u novijoj povijesti Hrvatske, nego i glasnik hrvatske jezične slobode i nacionalne svijesti s neizvjesnim posljedicama na kulturni i politički život Hrvata. Prisiljavati Hrvate da „tisućljetni jezik hrvatskog naroda [koji] oduvijek se zvao hrvatski i tražiti od naroda da drugačije zove [*hrvatsko-srpski* ili *srpsko-hrvatski*] svoj jezik isto je što i tražiti da promijeni vlastito narodno ime, to jest da prestane biti baš taj narod“.⁷ *Deklaracija* je upozorila na nekoliko desetljeća stari i neriješeni nacionalni problem i bila prvi ozbiljan spor između Hrvata i Srba, nakon više od dvadeset godina te je žestoko uzdrmla temelje

⁷ Berislav Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti. Osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata (Kontroverze I)*, Zagreb, 2006., 95.

postojećega komunističkog sustava. Objavom *Deklaracije* hrvatski intelektualci odbacili su Novosadski sporazum iz 1954. koji je *regulirao hrvatsko-srpski ili srpsko-hrvatski* jezik odnosno naštetio hrvatskome književnom jeziku i Hrvatima. Progon i hajku nevidenih razmjera protiv sastavljača i potpisnika *Deklaracije* započeo je zagrebački *Vjesnik* (uz beogradsku *Borbu* i *Politiku*) objavljivanjem serije napisa Miloša Žanka (1915.-2000.), člana CK SKH i potpredsjednika Sabora SRH, u kojima piše o porastu nacionalizma u Hrvatskoj te zahtijeva da u borbi protiv njega treba prijeći s riječi na djela.⁸ On je bio središnja *ličnost* napada na *Deklaraciju*, držeći da je „ona jedna od manifestacija raspojasanog nacionalizma i šovinizma nekih krugova u našoj sredini, našoj Republici Hrvatskoj“.⁹ Veliku potporu Žanko je imao u *hrvatskim kadrovima*.¹⁰ Plenarna sjednica Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske (SSRNH) (Zagreb, 22.-23. ožujka 1967.) imala je zadatak utvrditi političku odgovornost i kazniti sastavljače i potpisnike *Deklaracije*. Josip Šentija, član Izvršnog vijeća (IV.) Sabora SRH bio je jedan od rijetkih koji se hrabro i oštro suprotstavio zaključcima s te sjednice: „Ja se, međutim, ne slažem drugovi s ocjenama koje smatraju, koje izričito ekspliciraju da se ovdje radi o tome da je ovih nekoliko naučnih i kulturnih institucija [potpisnici *Deklaracije*] išlo s time da svjesno zavara hrvatski narod i cijelu hrvatsku javnost.“¹¹ Na sjednici je Šentija istaknuo i problem upotrebe hrvatskoga jezika, rekavši: „Kome je materinji jezik ekavski, ovdje u srpsko-hrvatskom jeziku i sada u školi [u Hrvatskoj, Zagrebu] predaje ekavski [na ekavici] /.../. To izazivlje neke [nacionalne] probleme.“¹² Tom izjavom Šentija je došao u sukob ne samo sa Žankom i srpskom populacijom u Hrvatskoj, nego i s *hrvatskim kadrovima* koji su smatrali da je njegova diskvalifikacija i neslaganje sa zaključcima SSRNH *apstraktna i neutemeljena*. Međutim, njegovo inzistiranje da se u školama Hrvatske nastava mora održavati na hrvatskome jeziku bilo je vrlo utemeljeno i bit nacionalnih zahtjeva i problema Hrvata. *Deklaracija* je postala svjetionik na kraju nacionalnog tunela i prekretnica novoga hrvatskog puta, borbe za hrvatski jezik, hrvatsku nacionalnost i opstanak Hrvatske. Hrvatski sabor, kao što se moglo i

---

⁸ Članke dr. Miloša Žanka objavila je beogradska *Borba*, 17. - 21. studenoga 1969.

⁹ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., 516.

¹⁰ Miko Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Zagreb, 1989., 92.

¹¹ Hrvatski državni arhiv (RH HDA), Fond Republičke konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, K-576/III, 1967., 7.

¹² Isto, 13.

pretpostaviti, odbacio je *Deklaraciju*, a naišla je na žestoko protivljenje i otpor državne vlasti, posebno SK. Bard hrvatske književnosti Miroslav Krleža (1893.-1981.) nije htio promijeniti mišljenje i povući potpis s *Deklaracije* unatoč zamolbi J. Broza, nego je radije podnio ostavku na članstvo u CK SKH.

Potpisnici *Deklaracije* kažnjeni su partijskim kaznama i isključeni iz SK te su dobili otkaze na poslu. Osim Miroslava Brandta (1914.-2002.), idejnog začetnika i jednog od sastavljača *Deklaracije*, najistaknutija žrtva partijskih čistki bio je Franjo Tuđman (1922.-1999.), direktor tadašnjeg Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (danas Hrvatski institut za povijest), MH, Društvo književnika Hrvatske, kao i ostale znanstvene ustanove.¹³ One su ucjenjivane i *stavljene na led*, ali se ne raspuštaju. Postavši *res publica*, komunistički režim nije imao hrabrosti do kraja završiti započetu čistku u svim kulturno-znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj. Unatoč prividnom porazu, *Deklaracija* je bila moralni pobjednik postigavši veliki odjek u Hrvatskoj i Jugoslaviji te u hrvatskoj dijaspori i političkoj emigraciji gdje je doživljena kao *drugi narodni preporod*. Partijsko-državna vlast u novonastalome jezičnom sukobu s hrvatskim intelektualcima i inteligencijom dobila je bitku, ali ne i rat.

IV.

Drugi važan suvremeni politički povijesni događaj za Hrvatsku bile su studentske demonstracije na Zagrebačkom sveučilištu 1968. koje su zahvatile sva sveučilišna središta u Jugoslaviji.¹⁴ Studentske demonstracije ili općenito bilo kakvo pokazivanje nezadovoljstva ili prosvjeda (građanskog, studentskog, konfesijskog, strukovnog itd.) u socijalističkim, komunističkim, totalitarističkim sistemima tretirano je kao neprijateljska djelatnost protiv partije, države. Iako su studentske demonstracije u Jugoslaviji svojim programima, akcijama i ciljevima tražile slobodu mišljenja i tiska, ukidanje svih privilegija i nepravdi u državi, smanjenje socijalnih razlika, gospodarsko-socijalnu i sveučilišnu reformu, veću mogućnost školovanja i obrazovanja, izazvale su veliki strah i paniku u partijskom vrhu Jugoslavije i Srbije. Bile su svojevrsna pobuna protiv ne samo „postojeće birokracije, nego i protiv

---

¹³ Jandrić, Sveučilišni nastavnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu u obrani sastavljača i potpisnika Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika. *Dijalog povjesničara - istoričara*, Zagreb, 2001., 393.

¹⁴ Jandrić, Događaji i stajališta članova SKH Filozofskog fakulteta u Zagrebu u povodu studentskih demonstracija od 3. do 11. lipnja 1968. Peti međunarodni simpozij *Dijalog povjesničara - istoričara*, Herceg Novi, 1. - 4. ožujka 2001.

tendencija da se uvede veća uloga tržišta¹⁵. Studentske demonstracije izazvale su veliku bojazan, kako je izvještavao inozemni tisak jer su imale „neprijateljski karakter protiv totalitarističkog komunističkog poretka“.¹⁶ Naime, kako privredna reforma započeta 1965. tijekom protekle tri godine nije postigla zadovoljavajuće rezultate, nezadovoljstvo Hrvatske i Slovenije učinjenim nepravdama postajalo je sve veće. Tijekom provođenja privredne reforme još više su došle na vidjelo pritajeni nacionalni i republički interesi koji su nužno morali dovesti do socijalnih potresa diljem države, a posebno u Hrvatskoj. Neki bojažljivi znaci reforme, kao i *samoupravljanje*, nisu spriječili da jugoslavenska ekonomija i nadalje bude strogo centralizirana. (Poduzeća su mogla raspolagati s 10% dobiti). Međutim, kako studenti u svojim zahtjevima nisu imali značajniju potporu građana i radnika, kao u Francuskoj ili bivšoj Čehoslovačkoj, nego samo svojih profesora, više u Beogradu, manje u Zagrebu, doživjeli su potpuni slom. Na žalost, u prosvjedu beogradskih studenata nije bilo ni naznaka o nacionalnim problemima, dugotrajnim i akutnim nepravilnostima u državi, neodrživome deviznom režimu za Hrvatsku, nije bilo riječi o etatizmu, unitarizmu ili hegemonizmu. U prosvjedu zagrebačkih studenata također nije bilo riječi o hrvatskome nacionalnom pitanju, hegemoniji Srba i Srbije u odnosu na zahtjeve ostalih naroda ili narodnosti, republika i pokrajina. Neprijateljsko stajalište države prema studentskim demonstracijama bilo je vidljivo iz naslova u tadašnjem domaćem tisku, u kojem su one nazivane „studentskom revolucijom“, „studentskom kontrarevolucijom“, „studentskom političkom zavjerom“. Strane radiopostaje i zapadni tisak dosta su vremena i prostora posvetili studentskim demonstracijama u Jugoslaviji.¹⁷ Razlike u opisu tijekom događaja bile su očite. Inozemni izvjestitelji pokušavali su pronaći razloge za nemir analizirajući stanje u Jugoslaviji, kao i postupke vlasti prema studentima. Tako ugledni britanski list *Economist* piše: „Studenti nisu napali socijalistički režim kao takav, ali su ustvari oštro kritizirali način na koji se on razvija u Jugoslaviji pod sadašnjim režimom“,¹⁸ dok švicarski tisak izvještava da je glavni problem u „Jugoslaviji ogroman jaz između

---

¹⁵ Savka Dabčević-Kučar, *'71: Hrvatski snovi i stvarnost*, Zagreb, 1997., 86./87.

¹⁶ Jure Petričević, *Značenje studentskih nemira u Beogradu i Zagrebu*, *Hrvatska revija*, sv. 3., rujan 1968., 371.

¹⁷ Jandrić, *Studentske demonstracije u Jugoslaviji 1968. na stranicama inozemnog tiska. Šesti međunarodni simpozij Dijalog povjesničara - istoričara*, Zagreb, 4. - 7. listopada 2001.

¹⁸ *The Economist*, 7. lipnja 1968.

'sjevera' i 'juga' tj. između 'bogatih' i 'siromašnih' područja. /.../ Mnogi rukovodioci na sjeveru [Slovenija], koji se sve brže razvijao, postavljali su pitanje treba li da dozvole da im 'Beograd sve propisuje i da njemu još plaćaju tribut. Sve češće hrvatski i slovenski gospodarski i partijski rukovodioci prkosili su beogradskoj centralnoj vlasti“.¹⁹ Isto stajalište imala je i hrvatska politička emigracija koja smatra da su demonstracije imale „neprijateljski karakter protiv totalitarnog komunističkog poretka“²⁰ koji nije riješio nacionalne, ekonomske itd. probleme. Međutim, partijske i republičke institucije imale su suprotna stajališta od inozemnih dopisnika, ali i hrvatske emigracije. O studentskim zahtjevima, a zatim i o demonstracijama dao je svoje mišljenje i najveći hrvatski književnik M. Krleža. Na upit kako gleda na studentske demonstracije, pobunu, nezadovoljstvo, rekao je: „Sa simpatijom, naravno! Studenti, makar katkad i 'naivni', predstavljaju najmanje korumpirani i najmanje konformistički element u okviru onog što se često zove abuzivnom (protupravnom) inteligencijom“.²¹

Praško proljeće 1968. i *hrvatsko proljeće 1971.* imali su u svojim ciljevima, tijeku događaja, sličnosti i razlike. Međutim, kraj, sudbina im je bila zajednička. Represivni državni aparat nije imao milosti prema sudionicima demonstracija. Većina studenata željela je iskazanim nezadovoljstvom i demonstracijama potaknuti partijski vrh da što brže nastavi (ili ponovno započne) s cjelovitom društvenom, a ponajprije sa studentskom i sveučilišnom reformom čiji se amorfni ratni i boljševički dio tome žestoko opiralo. O tim događajima filozof Herbert Marcuse u francuskom *L' Expressu* je izjavio: “Studenti su dokazali, koliko su tradicionalne političke partije skamenjene i spremne s mjesta ugušiti svaki revolucionarni elan /.../“.²² Ipak, ta akademska i intelektualna elita nagovještavala je skori kraj vladavine jednopartijskog monopola SKJ, ali i totalitarnog režima ne samo u bivšoj Jugoslaviji, nego i u državama diljem Istočne Europe.

V.

Međutim, ni *Deklaracija*, ni studentske demonstracije na Zagrebačkom sveučilištu nisu omele hrvatske intelektualce i hrvatski orijentirane komuniste, ne samo iz MH

¹⁹ *Neuer Zuercher Zeitung*, 6. lipnja 1968.

²⁰ Petričević, 371.

²¹ Predrag Matvejević, Značajan razgovor s Miroslavom Krležom, *Hrvatska revija*, rujan 1969., 269.

²² *L' Express*, 16. lipnja 1968.

nego i ostale, da nastave borbu za suverenitet Hrvata, Hrvatske i hrvatskoga jezika. Ali i za nastavak gospodarske reforme, tržišnog oblika gospodarenja, prije svega za politiku *čistih računa*, ukidanje nerealnoga deviznog tečaja, prestanak odljeva iznimno velikih financijskih (posebno deviznih) sredstava na štetu hrvatskih građana, odnosno odljeva hrvatskoga gospodarstva u Beograd. Trajna gospodarska kriza očitovala se u Jugoslaviji, posebno u Hrvatskoj, nizom neriješenih problema; niskim životnim standardom, nezaposlenošću, promašenom investicijskom politikom, neuspjelom poljoprivrednom i gospodarskom politikom, korupcijom, birokratizacijom u svim segmentima društva. Ipak, najveće nezadovoljstvo i središte najžešćih *nacionalnih* sukoba u Hrvatskoj stvarala je državna investicijska politika jer su se viškovi poduzeća iz Hrvatske morali uplaćivati u centralni, državni investicijski fond u Beogradu koji je odlučivao o upotrebi i distribuciji naznačenih sredstava. Državni investicijski fondovi raspolagali su s približno dvije trećine sredstava za investicije, što je dovelo do izravnog sukoba Hrvatske i Srbije. Naime, Srbija je u razdoblju od 1965. do 1970. dobivala čak 80% državnih investicijskih sredstava. Međutim, bitka se vodila ne samo u gospodarskim institucijama, u državnoj upravi, nego i u SK. Stari, centralistički sistem nije mogao funkcionirati i tražio se novi koji je trebao dovesti do decentralizacije državnih investicijskih fondova.

Bili su vrlo uočljivi i opasni znakovi opće krize komunističkog sustava u državi. Stari boljševički, komunistički i velikosrpski koncept društveno-političkog sustava štetio je svim republikama, a ne samo Hrvatskoj.

Međutim, detonator koji je upaljen *Deklaracijom*, dobivši snažan poticaj studentskim demonstracijama u sveučilišnim središtima Hrvatske, te izborom na VI. kongresu SKH (Zagreb, 5.-7. prosinca 1968.) hrvatski *orijentiranih* komunista u CK SKH ostavio je duboki trag na hrvatske komuniste i doveo do sukoba i rascjepa među samim članovima u CK SKH. Sukob je nastao ne samo između reformista i antireformista, nego i onih koji su bili nositelji promjena i onih koji su željeli *status quo* s privilegijama koje su imali. Nezadovoljstvo i pritužbe reformističkih *snaga* u Hrvatskoj moguće je svesti na dva velika problema: „previše Srba u Armiji, policiji i Partiji Hrvatske i previše novca, posebno strane valute, bilo je iznošeno u Beograd“²³ odnosno postojala je neproporcionalna zastupljenost Srba u navedenim institucijama s

---

²³ Marcus Tanner, *Croatia, A Nation Forged in War*, USA, New Haven and London, 1977., 191.

obzirom na udio u stanovništvu SRH. Sukob između lijevih intelektualaca (reformista) i desnih konzervativnih snaga (antireformista) potrajat će iduća dva desetljeća - do pada komunističkog režima i uspostave slobodne i demokratske Hrvatske.

Pritisak za ustavnom reformom federacije, na kojoj su najviše inzistirale Hrvatska, Slovenija i djelomično Makedonija, bio je utemeljen na odlukama Predsjedništva SKJ (22. travnja 1970.). Ustavnu reformu federacije i društveno-ekonomskog sustava podržali su predstavnici Hrvatske: Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar, Jakov Sirotković, Srećko Bijelić i drugi jer su vidjeli u njoj *posljednju šansu* za sređivanje nacionalnih i međurepubličkih odnosa u državi. Nakon dugotrajne diskusije, Savezna skupština (30. lipnja 1971.) usvojila je amandmane na Ustav SFRJ, a prema kojemu se suverena prava ostvaruju u republikama odnosno pokrajinama.²⁴ Prvi znakovi nejedinstva u stajalištima članova CK SKH nastali su oko pitanja termina u „Ustavu SRH treba upotrijebiti termin 'nacionalna država hrvatskog naroda', te je li uz to treba dodati da je ona država Srba ili srpskog naroda koji živi u Hrvatskoj. /.../ [G]rupa oko [Vladimira] Bakarića (1912.-1992.) bila je protiv formulacije o nacionalnoj državi, a za formulaciju 'država hrvatskog i srpskog naroda koji živi u Hrvatskoj', ostali su smatrali da se radi o nacionalnoj državi hrvatskog naroda, zatim o državi Srba i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji žive u Hrvatskoj“.²⁵ Iskra sukoba započeta amandmanima na Ustav SRH razbuktala se u veliki plamen neviđenih razmjera, za što su komunisti i Srbi okrivljavali *hrvatski nacionalizam*.²⁶

Reforma Federacije koja je trajala sedam godina rezultirala je donošenjem i usvajanjem novog Ustava (21. veljače 1974.) koji je ojačao ulogu SKJ odnosno partijske države, ali je bio iznimno važan za sadašnju Hrvatsku, njezinu suvremenu povijest - za odvajanje od Jugoslavije. Sabor SRH proglasio je (22. veljače 1974.) stupanje na snagu novog Ustava SRH.

VI.

Najznačajnija politička aktivnost u Hrvatskoj dogodila se tijekom 1970. i 1971. Bio je to treći povijesni događaj i prijelomni trenutak u suvremenoj povijesti ne samo za hrvatske komuniste, nego i Hrvata i svih građana Hrvatske - Deseta sjednica CK SKH

---

²⁴ Bilandžić, 544.

²⁵ Tripalo, 34.

²⁶ Hrvatsko proljeće 1971. – 1996., 804.

održana u Zagrebu (15.-17. siječnja 1970.), kojom su započele velike promjene ne samo u Hrvatskoj nego i Jugoslaviji. Nakon izlaganja predsjednice CK SKH Savka Dabčević-Kučar „O nekim aktualnim političkim pitanjima“ nastao je veliki tektonski poremećaj, potres koji je zahvatio cijelu državu. Započela je pobuna protiv monopola SKJ, ali i neslaganja, podjele i sukobi među članovima SKH/SKJ, kao i građana ne samo u Hrvatskoj nego i diljem Jugoslavije. Bio je to povijesni sukob između boljševičkog, komunističkog dogmatizma i socijalističkih (liberalnih) ideja, između etatizma (etatističko-centralističkog sistema) i samoupravljanja koji je naišao na vrlo snažan otpor baš u Hrvatskoj. Iako su zaključke sa sjednice unitaristi prihvatili s velikim otporom, ona je bila *prva pobjeda* reformista. Njome su postavljeni osnovni temelji za demokratizaciju u sklopu SKH. Ta sjednica, posebice referat predsjednice CK SKH S. Dabčević-Kučar, u kojem je glavna pažnja posvećena unitarističkim i nacionalističkim idejama, te političkoj situaciji u državi (izravan radio i TV-prijenos), izazvao je veliku pozornost i iznenađenje svojom novinom ne samo u Hrvatskoj, nego i u Jugoslaviji.²⁷ Kako je 10. sjednica CK SKH „prvi put nakon 1945. godine ušla u sve hrvatske domove, tri dana je prenošena preko televizije, ona je dala silan zamah stvaranju nacionalnog pokreta,²⁸ a javno i izravno su izneseni *hrvatski problemi i neriješeno nacionalno pitanje*. Naglašeno je da unitaristi, centralisti i velikosrbi „/.../ [S]vaki nacionalni osjećaj smatraju sumnjivim, pa ga - ako postoji po njihovu mišljenju - treba zabraniti i ukinuti. /.../ Hvata ih paničan strah od same upotrebe riječi Hrvat, hrvatsko, hrvatski jezik i slično“.²⁹

Problemi na relaciji Hrvatska-Srbija, pri kojima je snažna potpora nositeljima *velikosrpske hegemonije* u Hrvatskoj dolazila iz Srbije, a također i od većine Srba iz Hrvatske, bili su zapravo bit problema međunacionalnih i međurepubličkih odnosa u Jugoslaviji iz kojih su generirani i ostali problemi: jezični, ekonomski, gospodarstveni, devizni, kulturni itd. Nakon 10. sjednice CK SKH, na Bri[o/ju]nima je održana (17. ožujka 1971.) sjednica Izvršnog biroa (IB) Predsjedništva SKJ na kojoj je Edvard Kardelj (1910.-1979.), član Predsjedništva SKJ, bio prvi koji je kritički, istupio protiv njezinih zaključaka rekavši da je u njoj „video pretenzije SK Hrvatske na avangardnu ulogu u SKJ /.../ to mora dovesti [do] slabljenja njegovog

²⁷ *Vjesnik*, 15. - 17. siječnja 1970.

²⁸ Bilandžić, *Novi list*, 4. listopada 1999., 7.

²⁹ Jovan Kesar, Đuro Bilbija, Nenad Stefanović, *Geneza maspoka u Hrvatskoj*, (Dalje: *Geneza maspoka*), Beograd, 1990., 404.

jedinstva. Zamerao je Hrvatima da prema federaciji idu linijom najšire kritike, a da u samoj Hrvatskoj zavode krepku disciplinu“.³⁰ Suprotnog mišljenje bio je Marko Nikezić (1921. - 1991.), predsjednik CK SK Srbije, koji smatra: „Mi ne treba da se uplićemo u unutrašnja pitanja Hrvatske, a o zajedničkim pitanjima treba raspravljati na jugoslovenskim telima.“³¹ Korak dalje u tom razmišljanju o nemiješanju u unutarnje probleme drugih republika bila je L. Perović: „Niko ne može graditi socijalizam u Hrvatskoj, nego radnička klasa Hrvatske i komunisti Hrvatske, samo nacionalisti drugih nacija mogli bi smatrati da su pozvani da spašavaju ili poboljšavaju socijalizam u Hrvatskoj.“³² Partijsko vodstvo Srbije znalo je da je Hrvatska otvorila nekoliko ključnih i realnih pitanja vezanih uz daljnje funkcioniranje države odnosno da se preko njezinih leđa ne smije krojiti budućnost države. Osim Kardelja slično stajalište prevladavalo je u vrhu oružanih snaga Jugoslavije. Veći dio srpskoga stanovništva također nije imao razumijevanja za reformu, budući da je bio pod utjecajem i „instrumentaliziran iz Beograda preko tiska i TV i djelovanja aktivnih i umirovljenih oficira, koji su redovno obilazili srpske krajeve u Hrvatskoj iz kojih su potjecali. Međutim, partijsko vodstvo Srbije shvaćalo je da nacionalni problemi u Jugoslaviji postoje, da su dugotrajni i da će biti sve kompliciraniji.

Za povijesnu 10. sjednicu CK SKH Tita, koji je pokazivao vidne simpatije: „Ja sam već ranije dao svoje mišljenje i svoju ocjenu vaše 10. sjednice. Nemam šta da dodam i da mijenjam. Ja sam se složio sa 10. sjednicom. /.../ Dobro ste se postavili i prema pojavama raznih nacionalizama. Vi ste se sa njima obračunali /.../. Vaša 10. sjednica bila je konstruktivna. /.../ Referat drugarice Savke na 10. sjednici i stvari koje su u njemu postavljene i analizirane nikom u Jugoslaviji ne mogu štetiti. Ja se sa izlaganjem drugarice Savke na Izvršnom birou slažem. Da je to ranije bilo, ne bi bilo toliko nesporazuma.“³³ Uz tako dobivenu potporu prvi put su „u uredima, tvornicama, trgovinama, kućama odjeknula na sav glas preko televizije (i radija) pitanja: Zašto je bio problem reći da si Hrvat? Tko je za to kriv? itd.“³⁴ A protivnika *hrvatskih pitanja*, bilo je puno u Hrvatskoj, a najviše u Jugoslaviji. To su bili „svi oni koji su u

---

³⁰ Perović, 124.

³¹ Isto.

³² Isto, 337.

³³ Zdravko Vuković, *Od deformacija SDB do maspoka i liberalizma*. Moji stenografski zapisi 1966. - 1972. godine, Beograd, 1989., 373.

³⁴ Dabčević-Kučar, I/136.

Hrvatskoj stajali iza unitarizma i takvog shvaćanja jugoslavenstva koje je uključivalo dominantnu, hegemonističku ulogu Srbije u njoj; svi jugointegralisti u svim republikama Jugoslavije; glavnina Srba u Hrvatskoj (barem u vodećim partijskim strukturama); svi internacionalisti, koji su nacionalno pitanje držali nacionalističkim devijacijama, koji su pokretanje pitanja hrvatskog jezika držali iritiranjem demokrata u Srbiji; /.../ svi velikosrbi, većina naroda u Srbiji (tako stalno indoktrinirana) i srpski SK, a i većina vodstva; /.../ [V]eliki dio partijskih kadrova, starih boraca; najveći dio Armije, većina generala i visokih vojnih glavešina; i SUP [Služba unutrašnjih poslova], poglavito UDB-a [Uprava državne bezbjednosti], KOS [Kontraobavještajna (vojna) služba]; savezna administracija /.../“.³⁵ Da je situacija u Hrvatskoj bila uznemirujuća i nezadovoljavajuća, najbolje se vidjelo u Jugoslavenskoj armiji (JA), u kojoj je majorizacija Srba bila više nego očita. Zahtjev da „hrvatski jezik u vojsci bude ravnopravan sa srpskim, a da bude u službenoj uporabi u JNA u Hrvatskoj“³⁶ bio je teški i sporo rješiv problem. Prema podacima generala Janka Bobetka (1919.-2003.), (član CK SKH), nacionalna struktura Pete armijske (Zagrebačke) oblasti bila je sljedeća; od 26 komandanata pukova i brigada, bilo je: 18 Srba i 3 Hrvata, od 53 komandanta bataljuna i divizija, bilo je: 34 Srba i 9 Hrvata, od 19 načelnika štabova pukova i brigada, bilo je: 12 Srba i 5 Hrvata, od 336 komandira četa i baterija, bilo je: 228 Srba i 43 Hrvata. Od 997 primljenih pitomaca u sve vojne škole u Jugoslaviji, bilo je: 429 Srba i 135 Hrvata. Od 947 podoficira u cijeloj Armiji, bilo je 430 Srba i 157 Hrvata.³⁷ Na tu anomaliju upozorio je i pukovnik Andrija Tus u pregledu nacionalnog sastava starješinskog kadra u JA, rekavši: „Da sadašnje stanje u tom pogledu ne zadovoljava. /.../ To je pitanje koje 'nije stvar samo Armije nego prije svega SKJ u cjelini. Nacionalni sastav komandnog kadra u Armiji nije srazmjernan broju stanovnika pojedine nacionalnosti, posebno slovenske i hrvatske nacionalnosti, a naročito ako se uzme u obzir samo poslijeratni starješinski kadar. /.../ [A] može [se] reći da je u porastu broj starješina srpske i crnogorske, a u zadnje vrijeme i makedonske narodnosti.“³⁸ Bolje stanje što se tiče nacionalnog sastava nije bilo ni u

---

³⁵ Isto, I/132.

³⁶ Isto, I/417.

³⁷ Isto, I/429.

³⁸ Isto, I/476.

miliciji ni SDS-u. Nacionalni sastav bio je „pretežito srpski, a mogućnost napredovanja Hrvata u miliciji tada je bila gotovo nikakva“.³⁹

VII.

Deseta sjednica CK SKH bila prijelomni politički događaj, iskorak „prema javnom i partijski legalnom njegovanju hrvatstva,“⁴⁰ ali i međunacionalnim problemima i unitarizmom itd koji prijete od hegemonističke politike Srbije. Nezadovoljstvo svim ovim aspektima društva iskazano je u referatu predsjednice CK SKH: „Kada sam na 10. sjednici spomenula kako se nije smjelo govoriti da si Hrvat, da se to nije smjelo glasno reći, svi su se Srbi odmah pobunili. Kada sam /.../ iznijela da je u policijskim, sudskim i srodnim službama više od 70% Srba i da je to uvreda za hrvatski narod koji je bio u partizanima, i na to su viknuli.“⁴¹ Nisu htjeli prihvatiti hrvatsku državu, jer su u tome vidjeli rušenje velikosrpskih ideala i programa, a mislili su da su i njihove osobne pozicije ugrožene.“⁴² Na sjednici su odbačene sve kritike na račun hrvatskoga partijskog vodstva da koketira s nacionalizmom kao i hrvatskom političkom (ustaškom) emigracijom. Također je odlučno odbačeno stajalište da je *hrvatski nacionalizam* glavni problem u Hrvatskoj, što je agresivno nametalo partijsko vodstvo Srbije i Srbi (Žanko i ostali) u Hrvatskoj. Naime, Srbi su napadali *hrvatski nacionalizam* kako bi prikrili svoj agresivni *srpski nacionalizam* koji se sastojao „u obrani centralizma i unitarizma i u unitarističkom negiranju svojih problema u međunacionalnim odnosima; u velikosrpskim parolama na liniji 'Srbi na okup'. /.../ Kao protagonisti srpskog nacionalizma počeli su pridizati glavu pročetnički elementi, pojedini predstavnici tradicionalističke inteligencije srpske narodnosti u Hrvatskoj, a na njegovim pozicijama našli su se i razni informbirovci i neininformbirovci, pojedini posustali borci i nekadašnji revolucionari, neki svećenici“.⁴³ Zaključci 10. sjednice CK SKH primljeni su s nepovjerenjem u ostalim republikama jer su se odnosili na rješavanje strateških pitanja društveno-političkog razvoja Jugoslavije. Što je najvažnije, na sjednici jednoglasno je CK SKH osudio ne samo istupe M. Žanka, nego

---

³⁹ Isto, I/413.

⁴⁰ Bilandžić, 615.

⁴¹ Nacionalna struktura SRH 1971.: Hrvata 79,38%, Srba 14,16%, te 6,46% drugih naroda i narodnosti. Tripalo, 237.

⁴² *Erasmvs*, 15.

⁴³ Šošić, 46.

i sve unitarističke i centralističke snage u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Želja hrvatskih komunističkih reformista bila je da se odluke u vrhu države donose dogovorom, konsenzusom, a ne majorizacijom i nadglasavanjem. Zbog opravdanog nezadovoljstva Hrvatske neproporcionalnim udjelom Srba u hrvatskom društvu, ta hrvatska politika i svi Hrvati bili su osuđivani „da smo hrvatski nacionalisti [i] pretvarala se u optužbu, sve do tvrdnje da smo ustaše i definitivni neprijatelji Jugoslavije“.⁴⁴ Svaka rasprava, kritička opservacija o neproporcijalnoj nacionalnoj zastupljenosti Srba u Hrvatskoj proglašavana je *nacionalnim prebrojavanjem*, a to je vodilo u antagonizam i sukob dviju nacionalnosti. Hrvati su u sukobu sa srpskom manjinom u svojoj republici, Hrvatskoj, bili stalni gubitnici. Srbi u Hrvatskoj bili su ravnopravni građani kojima se jamčilo očuvanje nacionalnog identiteta, glavni grad njihove države je Zagreb, a ne Beograd. Stoga nisu mogli imati veća prava u Hrvatskoj od Hrvata, a time Srbi u Hrvatskoj nisu bili zadovoljni.

Tito je u početku podržavao osnovne smjernice i tijek politike hrvatskoga partijskog vodstva. Međutim, razvoj situacije nije išao u prilog hrvatskim reformistima, liberalima. Na žalost, iako protiv uvjerenja većine članova, na sjednici CK SKH (13.-14. svibnja 1971.) *jednoglasno je prihvaćen* zaključak Predsjedništva CK SKJ (Beograd, 28.-30. travnja 1971.) da je „nacionalizam u Hrvatskoj u porastu i da predstavlja izravnu kočnicu za daljnji samoupravni razvoj“⁴⁵ te zbog toga reforma federacije nije išla po planu. Bio je to zaključak koji su članovi CK SKH morali prihvatiti iako se s tim nisu slagali. Na sastanku IK Predsjedništva SKJ (Beograd, 15. lipnja 1971.), na kojem su bili prisutni i partijski predstavnici iz Hrvatske, Tito je zamolio „Tripala da mu pomogne riješiti problem Hrvatske i ako mu pomogne da će ga unaprijediti više nego što on može zamisliti“.⁴⁶ Međutim, Tripalo je odgovorom razočarao Tita, rekavši „da se ne može odreći komunističkih načela zbog kojih je postao komunist i da ne želi iznevjeriti svoju zemlju“.⁴⁷ Tripalo se složio s Titom da nacionalizam raste u Hrvatskoj, ali je inzistirao da se njegovi uzroci imenuju, rekavši da „raste i hrani se nezadovoljstvom zbog sporog rješavanja dvaju krupnih problema: [prvim] /.../ društveno-ekonomskim položajem Hrvatske u Jugoslaviji /.../[drugim]

---

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ *Sedmi kongres Saveza komunista Hrvatske, (Sedmi kongres SKH) Zagreb, 1974., I/173.*

⁴⁶ Ridley, 432.

⁴⁷ Isto.

odnosom između Srba i Hrvata u samoj Hrvatskoj⁴⁸ odnosno neproporcijalnom zastupljenošću u svim rukovodećim tijelima u Hrvatskoj. Tito je Tripalu rekao „da je u Hrvatskoj problem srpska manjina u Lici i u drugim dijelovima republike, a njih se ne može ignorirati“,⁴⁹ a on mu je bez sustezanja rekao istinu „da u Hrvatskoj nisu problem Srbi, nego da probleme u Hrvatskoj imaju Hrvati“.⁵⁰

Deseta sjednica CK SKH, *Magna charta libertatum*, bila je kamen spoticanja i nesloge u partijskom vodstvu Hrvatske koja se sve više produbljevala i približavala se vrhuncu. Tijekom 1971. sukobljivanja u CK SKH postaju sve dublja u borbi za političku budućnost Hrvatske, ali i Jugoslavije. Sukob između *frakcija* došao je u dramatičnu fazu. Bilo je to shakespearovski rečeno - *To be or not to be* odnosno *biti ili ne biti*. Borba za opstanak!

Kako sukob u SKH nije prestajao, nego je bivao sve žešći, Tito je zatražio sastanak s partijskim i političkim vodstvom Hrvatske (Zagreb, 4. srpnja 1971.)⁵¹ na kojem je rekao: „/.../ Hrvatska je postala ključni problem u zemlji u pogledu divljanja nacionalizma. /.../“.⁵² Titova prijetnja na sastanku nije dovela do razmišljanja o razlozima njegova obrata niti o ispravljanju stajališta političkog vodstva Hrvatske. Jer, u Hrvatskoj nitko nije bio protiv Tita, za razliku od Srbije u kojoj su postojale takve tendencije, a sastanak nije doveo do političke diferencijacije unutar rukovodstva SKH. Nakon oštrog napada Tita zbog *hrvatskoga nacionalizma*, hitno je sazvana 4. konferencija SKH (Zagreb, 12.-13. srpnja 1971.), na kojoj je zaključeno:

„/.../ [U] Ustavu [SRH] osigurava i dalje [seg unapređuje i razvija nacionalna ravnopravnost Hrvata i Srba. /.../ stvaraju uvjeti za pun nacionalni razvoj Srba u Hrvatskoj, njihovih nacionalnih osobitosti: kulture, obrazovanja, jezika, pisma i uvjeti za organiziranje odgovarajućih institucija kao i za osiguranje razmjerne zastupljenosti u svim državnim i drugim organima.“⁵³ Ti zaključci nisu imali uporišta u stvarnosti, svakidašnjem životu s obzirom na to da su Srbi ostvarivali i veća prava od onih koja su im Ustavom pripadala.

---

⁴⁸ Tripalo, 153.-154.

⁴⁹ Ridley, isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ *Sedmi kongres SKH*, I/414. - 417.

⁵² Bilandžić, 600.

⁵³ Bilandžić, 603.

Partijska i državna kampanja protiv *hrvatskih nacionalista* započela je identičnom metodom progona s nacionalističkim etiketama kao i nekoliko godina ranije, protiv potpisnika *Deklaracije*, istaknutih političkih osoba Hrvatske, pisanjem zagrebačkog *Vjesnika* i ostalih listova diljem Jugoslavije, posebno beogradske *Politike* i *Borbe*. Ista metoda bila je primijenjena i u vrijeme studentskih demonstracija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.⁵⁴

Nakon sastanka s Titom u Zagrebu, na vidjelo su izašle razlike, sukobi između sudionika sastanka o političkom stanju u Hrvatskoj i utemeljenosti njegove kritike koju je uputio hrvatskom vodstvu. Do tada *pritajena* borba između članova CK SKH, nakon sastanka izašla je pred Titom na vidjelo. Dvije *frakcije* u CK SKH postale su do krajnosti suprotstavljene. Osim već poznatih stajališta Dušana Dragosavca i Josipa Vrhovca (1926.-2006.), negativnu kritiku CK SKH svesrdno su podržali: Radojčević, Planinc, Bilić, Derossi-Bjelajac, Baltić, Gruić itd. Titovu kritiku nacionalizma u Hrvatskoj podržao je Bakarić⁵⁵ koji je bio „najvažniji neposredni izvjestilac druga Tita u smislu suprotstavljanja politici hrvatskog rukovodstva“⁵⁶ i oštar protivnik politike koju je vodila Dabčević-Kučar. No, bilo je i onih koji se nisu složili s Titovom kritikom, koji mu se nisu dodvoravali: Dabčević-Kučar, Tripalo, Koprta, Bijelić, Šibl, Haramija i Blažević, Pirker i Josipović.⁵⁷ Suprotstaviti se službenoj politici Partije i države bio je više nego hrabar čin u komunističko-totalitarnom sustavu jer se to kažnjavalo uhićenjem, dugotrajnim zatvorom, a možda i likvidacijom. Bio je to nerazuman čin!

Tito, kao i Bakarić, u početku su davali potporu liberalnim reformistima u Hrvatskoj. Međutim, kasnije su se priklonili antireformistima jer su tako čuvali svoje pozicije i vlast - Tito u Jugoslaviji, Bakarić u Hrvatskoj. Titova dugogodišnja *dvolična* politika nerješavanja nacionalnog pitanja dovela je do odgode raspleta krize i još veće podjele i sukoba u CK SKH. Tripalo i Dabčević-Kučar zahtijevali su da se udio Srba u vlasti u Hrvatskoj dovede u *normalu* i uskladi s njihovim udjelom u pučanstvu Hrvatske: „/.../ [Č]ak i u Zagrebu, glavnom gradu Hrvatske, ima 56,6% Srba i 40,8% Hrvata u sastavu gradske policije 1971., kada Srbi čine 15% populacije u toj republici

⁵⁴ Jandrić, Prilog proučavanju studentskih demonstracija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1968., *Časopis za suvremenu povijest (ČSP)*, Zagreb, 2002., broj 1/2002., 7.

⁵⁵ *Sedmi kongres SKH*, 1/422.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Tripalo, 155.

[Hrvatskoj].⁵⁸ Bit nacionalnog pitanja u Jugoslaviji činila su dva neriješena problema „status Hrvata kao manjine u Jugoslaviji i status Srba kao manjine u Hrvatskoj“.⁵⁹

VIII.

Zbog nezadovoljstva Srba u Hrvatskoj, a posebno Srba članova CK SKH i CK SK Srbije, J. Broz Tito bio je izložen pritiscima partijskog i državnog vrha, osobito Kardelja, većine republičkih vodstava, Saveznog MUP-a, gotovo cijelog vrha JA, na čelu s generalom Nikolom Ljubičićem, a tražili su „da se oštro postupi s hrvatskim nacionalističkim pokretom. U tome su imali potporu Bakarićeve grupe u rukovodstvu hrvatskih komunista“.⁶⁰

Kopernikanski obrat Tita mogao se naslutiti već u lipnju 1971. u Splitu njegovim neodređenim, pitijskim istupima koji su skriveno nagovještavali skori obračun s hrvatskim vodstvom. Iako je izražavao potporu: „Meni dnevno govore o opasnostima hrvatskog nacionalizma i ustaštva, i ovdje kod vas u Dalmaciji, a ja vidim da toga nema ovdje...“⁶¹ Tito je bio *objektivno*, pravodobno i svestrano obaviješten, čak i potajno od „članova IK CK SKH Milk[e] Planinc, Dušan[a] Dragosavca, Milutin[a] Baltića i drugi[h]“.⁶² No, to su također činili i Dabčević-Kučar i Tripalo i drugi iz Hrvatske. Još iscrpnija izvješća Tito je dobivao službeno od odgovarajućih državnih službi, CK SK republika, te pisama s pritužbama građana koja su stizala u njegov Kabinet iz hrvatskih krajeva naseljenih srpskim stanovništvom „da ondje raste strah od ustaštva“.⁶³

Ti događaji, spletke, podmetanja i opasnost od nezadovoljnih Srba u JA, SKJ i Federaciji u Tita su izazvali određeni animozitet i otpor prema hrvatskoj politici i vodećim hrvatskim političarima. Ali, nije sve ostalo samo na animozitetu i otporu. Pripremao je drastičnije, represivne mjere. I obračun s vodstvom Hrvatske. Nevjerojatno, hrvatsko vodstvo i Hrvati bili su napadani sa svih strana. Sve inicijative, od nacionalnih, jezičnih, gospodarskih, ustavnih i ostalih koje su dolazile

---

⁵⁸ Miša Gleny, *Balkan 1804. - 1999. Nacionalizam, rat i velike sile*, Beograd, 2001., II/294.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Ridley, 434.

⁶¹ Hrvatsko proljeće 1971. - 1996. (Posebni otisak iz časopisa *Hrvatska obzorja*), br. 4, Split, 1996., 787.

⁶² Ridley, 290.

⁶³ Isto.

iz Hrvatske veliki dio srpske javnosti smatrao je prizivanjem ustaštva kojemu je bio cilj razbijanje Jugoslavije.

Prije konačnog obračuna s *hrvatskim nacionalizmom* u Zagreb je umjesto Tita, koji je obećao da će doći (15. studenog 1971.), stigao Kardelj na razgovor s Bakarićem, Tripalom, Dabčević-Kučar, Blaževićem, Haramijom i Pirkerom s nadom da će uspjeti riješiti nastalu situaciju. Tom prilikom Kardelj je otvoreno kritizirao srpsko rukovodstvo, politički situaciju u Srbiji i JA, rekavši „da je nacionalizam u Hrvatskoj 'dječja igra' spram onoga u Srbiji. Glavna mu je snaga srpska inteligencija, unitarističko-centralističke snage su ne samo u Srbiji već i u JNA i državnoj sigurnosti“.⁶⁴ Smatrajući da je stanje u državi loše, „zatražio je da se situacija u Hrvatskoj smiri kako bi se SKJ pokrenuo u borbu protiv tih snaga kao glavnoga protivnika“.⁶⁵

Tripalo i Dabčević-Kučar imali su jedinstveno stajalište da „uz pomoć Bakarića, Kardelj je vjerojatno predložio Titu da smijeni hrvatsko rukovodstvo, koje svojim postupcima 'izaziva' najopasniju tendenciju - onu velikosrpsku, a zatim da se zbog kakve-takve ravnoteže obračuna s tzv. liberalnim dijelom srpskog rukovodstva“,⁶⁶ koje su činili: M. Nikezić, L. Perović i Mirko Tepavac u Makedoniji Krste Crvenkovski i Slavko Miloslavlevski, na Kosovu Fadilj Fodža i u Sloveniji Stane Kavčić. Svi su kasnije smijenjeni ili su morali podnijeti ostavke.

Tito je bio ogorčen što hrvatsko vodstvo nije prihvatilo i ozbiljno shvatilo njegovu i Kardeljevu *ponudu* (prijetnju) te je nakon dugog oklijevanja odlučio poduzeti represivne mjere i „ugušiti hrvatski masovni pokret“.⁶⁷ *Miliciji* je dao slobodne ruke iako je znao da će u sukobu s demonstrantima, hrvatskim sveučilištarcima i građanima doći do nasilja. Je li imao izbora ili nije ovisi o nacionalnom predznaku, stručnosti i etičnosti sugovornika. S obzirom na to da je želio vlast, morao je pacificirati Hrvatsku kako bi srpske radikale, koji mu nisu bili skloni, i vrh JA udobrovoljio. Postoje mišljenje (Bilandžić), da je Tito bio inicijator 10. sjednice CK SKH koja mu je trebala poslužiti u borbi protiv unitarizma, centralizma i velikosrpskoga hegemonizma. Poslije Rankovićeve pada, srpski liberali s epitetom „najdemokratskije srpske elite, pokušala je maknuti Tita. /.../ I Tito je, što se malo

---

⁶⁴ Bilandžić, 647.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Tripalo, 169.

⁶⁷ Ridley, isto.

zna, /.../ briljantno tri-četiri godine igrao igru sa Srbijom i pobijedio u toj igri, a ta zakulisna igra bila je poznata tek najužem krugu ljudi“.⁶⁸

IX.

Tijekom štrajka i demonstracija hrvatskih sveučilištaraca i općeg, kritičnog stanja ne samo u Hrvatskoj, nego i u cijeloj državi, J. Broz Tito se požalio generalu Ivanu Gošnjaku (1909.-1980.) da je u dvojbi: „Da dam ostavku ili da pozovem Ruse?‘ Gošnjak će mu odgovoriti: 'Raščistit ćemo sa nacionalistima u hrvatskom rukovodstvu /.../ Sad si stari Tito /.../ Rusi nam ne trebaju pomoći'.“⁶⁹ Tito, ohrabren Gošnjakovim riječima koje su značile da je vrh JA na njegovoj strani, prihvatio je prijedlog D. Dragosavca „da se sastane (Karadorđevo, 30. Studeni 1971.) s rukovodstvom Hrvatske, što je on prihvatio“⁷⁰ Tema sastanka bila je: „Negativna politička kretanja u Hrvatskoj“, a svaki član hrvatskoga vodstva iznio je svoja stajališta. Bilo je to „suđenje bez svjedoka“. Prvi put su se sukobi i animoziteti između pojedinih članova CK SKH događali pred Titom. Nakon oštih sučeljavanja i nesuglasica u prisutnosti Tita, koje su prerasle u osobne obračune, optužbe za političku situaciju u Hrvatskoj i SKH, za aktivnosti nacionalističkih snaga u studentskom štrajku u Zagrebu, zaključci 10. sjednice CK SKH i politika Dabčević-Kučar, Tripala i ostalih hrvatskih komunista definitivno je poražena. Zapravo, Tito je od svih zahtijevao „da se odreknu nacionalističkog pokreta koji se pretvorio u kontrarevoluciju u Hrvatskoj. /.../ Od njih je tražio samo da se *načelno odreknu hrvatskoga nacionalizma*. Njih osmero [Baltić, Bakarić, Bilić, Bjelajac, Dragosavac, Radojčević, Planinc, Vrhovec], pristali su na to [odrekli su se zaključaka 10. sjednice CK SKH iako ih nisu nikada podržali], a svi ostali [desetero], na čelu s Tripalom, Savkom i Pirkerom, to su odbili“.⁷¹ Redovita 21. sjednica Predsjedništva SKJ zakazana za 1. i 2. prosinca 1971. u Karadorđevu imala je na dnevnom redu „Aktualnu idejno-političku situaciju u SKJ s akcentom na 'stanju u Savezu komunista i političkom rukovodstvu Hrvatske, o aktivnosti nacionalističkih snaga i studentskim

⁶⁸ Bilandžić, *Novi list*, 4. listopada 1999., 7.

⁶⁹ Novak, 173.

⁷⁰ Dragosavac, 75.

⁷¹ Ridley, 435.

nemirima u Zagrebu“⁷². U uvodnom izlaganju Tito je analizirao političko stanje u Hrvatskoj i upozorio na propuste i pogreške: „Rukovodstvo hrvatskih komunista bilo [je] 'prilično liberalno' suočivši se s onim što je otvoreno nazvao 'kontrarevolucijom' /.../. Priznao je da su neki hrvatski prigovori s obzirom na ekonomski sustav opravdani, ali da to ne opravdava njihovo protuustavno djelovanje.“⁷² Nakon Titova govora za riječ su se javili: „Tripalo i Savka [koji] su poricali da su studentski i nacionalni pokret u Hrvatskoj kontrarevolucionarni, tvrdeći da se radi o masovnom pokretu hrvatskog naroda kojem bi komunisti morali biti na čelu.“⁷³

Zasjedanje Predsjedništva SKJ, prema mišljenju M. Tripala, bila je unaprijed organizirana predstava za rušenje hrvatskoga vodstva. Nakon Titova izlaganja i „Savkine kraće izjave, diskutanti su počeli iz džepova vaditi diskusije otipkane pisačim strojevima“.⁷⁴ Hrvatsko vodstvo žestoko su napali predstavnici Crne Gore, Vojvodine, JA, BiH i Slovenije. Kardelj je bio također vrlo kritičan: „Ja mislim da je pravilno što je drug Tito /.../ postavio [na dnevni red] ove događaje u Hrvatskoj, zbog toga što se nacionalizam u Hrvatskoj u ovom trenutku pokazao kao najagresivniji.“⁷⁵

Marko Nikezić (Srbija) iznio je sasvim suprotno stajalište od većine diskutanta te je o događajima i stanju u Hrvatskoj i Jugoslaviji rekao: „Nacionalne razmirice potresaju Jugoslaviju i SKJ. Nacionalizam se s obnovljenom snagom manifestuje na puno mesta, u stvari svuda. /.../ U vezi s tim što nam predstoji smatram da samo hrvatski komunisti i samo demokratski kurs može da tuče nacionaliste u Hrvatskoj i bilo gde kod nas, nikakav birokratski centralizam i nikakav konzervativizam. Niko ne može praviti socijalizam u Hrvatskoj nego radnička klasa Hrvatske i komunisti Hrvatske. Samo nacionalisti drugih nacija mogu smatrati da su drugi pozvani da spasavaju socijalizam u Hrvatskoj. Takve nacionalističke i autokratske pretenzije danas još uvijek žive, ne posebno u odnosu na Hrvatsku, nego inače. I to se često krije iz stava da ovo ili ono pitanje kod nas treba raščistiti silom i po kratkom postupku.“⁷⁶ Međutim, važno je naglasiti da je najmanje pristalica za *smjenjivanje* hrvatskoga rukovodstva bilo baš među tzv. *srpskim liberalima* koji su i sami kasnije nastradali. Prema riječima L. Perović: „Za nas u Centralnom komitetu [SKS] bilo je dugoročno

---

⁷² Isto, 436.

⁷³ Isto.

⁷⁴ Tripalo, 194.

⁷⁵ Dragosavac, 152.

⁷⁶ *Geneza maspoka*, 838.

važno da Srbi ne preuzmu odgovornost za ishod stvari u Hrvatskoj, da ona pripadne onome ko je faktički nosi - i to za tok stvari i za rješenje - autokratskoj vlasti, koja je sebe održavala izazivajući, a zatim rješavajući krize u odnosima između Srba i Hrvata.”⁷⁷

Kako je situacija za smjenjivane hrvatskoga rukovodstva bila unaprijed i detaljno isplanirana, potvrđuje i činjenica da je JA „bila u pripremnom stanju te da su dvije tenkovske jedinice [iz Dugog Sela i Jaske] bile spremne da interveniraju u Zagrebu i da skrše svaki otpor. /.../ U Zagreb je dovedena milicija iz drugih krajeva Hrvatske i Bosne i Hercegovine”.⁷⁸ U završnoj riječi na 21. sjednici Predsjedništva SKJ na kojoj je sasječeno političko vodstvo Hrvatske i istaknuto što bi drugovi iz Hrvatske trebali poduzeti da skrše *kontrarevoluciju* u Hrvatskoj, njezine pomagače i centre, a ponajprije MH, Tito je zahtijevao: „/.../ [J]a mislim da treba odmah da idete u akciju protiv onih koji su sada najglasniji, koji vam najviše štete i koji su odavno zaslužili da budu ne samo izolirani [uhićeni], već i potpuno onemogućeni [osuđeni i u zatvoru]”⁷⁹. U kritici je oštro osudio federalizaciju SKJ, a težište stavio na snaženje demokratskog centralizma. Tito je na nekorektan način iskoristio hrvatsko rukovodstvo te odaslao prijetnju srpskom rukovodstvu: „Moram drugovima iz Srbije da kažem otvoreno, /.../ da sam čuo takve primjedbe da niko nema pravo da se miješa u njihove poslove [L. Perović], tj. kako će živjeti radnička klasa Srbije. /.../ [I]zvinite - ako vi mislite da radnička klasa u Srbiji treba da steže kaiš zbog nekih potreba bržeg razvoja - tu se ne bismo mogli složiti.”⁸⁰

Za 21. sjednicu Predsjedništva SKJ i za 10. sjednicu CKL SKH kaže da su povijesne. I jesu, ali s dijametralno suprotnim zaključkom, barem što se tiče zahtjeva Hrvata i položaja Hrvatske. Svi zahtjevi usvojeni na 10. sjednici CK SKH bili su odbačeni na 21. sjednici Predsjedništva SKJ. Ta sjednica Predsjedništva SKJ, osim jedinstvenih stajališta ostalih republika protiv Hrvata i Hrvatske, pokazala je dugogodišnju izoliranost, neslaganje i preglasavanje na njezinu štetu. No, ona je označila početak kraja jednoga dugog razdoblja apsolutne, totalitarne vladavine KPJ/SKJ koju je hitno trebalo reformirati.

---

⁷⁷ Perović, 329.

⁷⁸ Tripalo, 191.

⁷⁹ *Geneza maspoka*, 854.

⁸⁰ Perović, 327.

Na 21. sjednici članovi Predsjedništva SKJ i Tito osudili su „antipartijske teze Mike Tripala i njegovih sumišljenika o 'masovnom pokretu'“⁸¹ kojima se nisu suglasili inicijatori i nositelji te politike; Tripalo, Dabčević-Kučar, Pirker, Šibl, Bijelić, Haramija i ostali iz političkog vodstva Hrvatske. Delegacija Hrvatske, partijsko i državno rukovodstvo koje je predstavljalo više od četiri milijuna građana Hrvatske, nije vjerovalo da je poslužilo Titu za njegove osobne interese u obračunu sa srpskim rukovodstvom kako bi očuvao svoju vlast.

U Karadorđevu (1. prosinca 1971.), na dan ujedinjenja sa Srbijom (1. prosinca 1918.), osuđeno je i silom skinuto političko vodstvo Hrvatske koje se nije htjelo pokoriti, odustati od svoje dotadašnje politike te tako napustiti svoje pristalice, hrvatski narod. U to vrijeme često se čula krilatica kako "Hrvatima ovog puta treba dati lekciju od koje se neće oporaviti sljedećih pedeset godina".⁸² No, Hrvatska se *oporavila* puno prije. U Karadorđevu je iskazano *povjerenje* članovima SKH da *kontrarevolucionarni i nacionalistički* dio svog rukovodstva samostalno što hitnije proglasi krivim. Uhiti! Osudi!

Međutim, provesti u djelo zaključke 21. sjednice Predsjedništva SKJ u Hrvatskoj nije bilo sasvim jednostavno. Većina partijskog članstva je dezorijentirana, podvojena i čak sukobljena. Pružaju istovremeno potporu Titu, Tripalu i Savki Dabčević-Kučar, kao i Miki Tripalu, ne shvaćajući da su te strane nakon 21. sjednice SKJ žestoko suprotstavljene.⁸³ Ne želeći kvariti međunarodni ugled Jugoslavije, Tito ih nije odmah uhitio obzirom da je Jugoslavija služila Zapadu za slabljenje jedinstva sovjetskog bloka.

X.

Međutim, omjer snaga za razliku u CK SKJ i Federaciji gdje je uvijek Hrvatska bila preglasana s rezultatom 5 : 1, u CK SKH „nije jamčio smjenu prvaka nacionalnog pokreta“, postojala je većina u Izvršnom komitetu, „ali se računalo da je odnos u Centralnom komitetu 24 : 41 [CK je imao 70 članova] u prilog Savke Dabčević-Kučar i Pere Pirkeru“.⁸⁴ Taj omjer (58,5%) više nego bilo što drugo govori o raspoloženju i snazi članova CK koji su podržavali reformističku politiku dotadašnjega partijskog rukovodstva. Navedeni omjer pokazuje kakav rezultat bi donijelo glasovanje, a to je

⁸¹ *Sedmi kongres SKH, I/442.*

⁸² Isto, 174.

⁸³ *Sedmi kongres SKH, I/442.*

⁸⁴ Bilandžić, 654.

unitaristička i centralistička struja pod svaku cijenu htjela spriječiti. Pretpostavljajući mogući rezultat glasovanja u CK SKH, te zbog mogućega fizičkog obračuna među članovima CK, kao i cjelokupnim članstvom SKH, Tito i Bakarić su nagovorili, *primorali* su dan prije sjednice S. Dabčević-Kučar, M. Tripala i P. Pirker da bez ikakve rasprave podnesu ostavke.

Na 23. sjednici CK SKH (12.-13. prosinca 1971.) bile su prihvaćene njihove ostavke.

Turbulentne događaje u Hrvatskoj (Jugoslaviji), smjenu hrvatskoga političkog vodstva, pratili su i strani novinari pitajući Juru Biliću, žestokom kritičaru smijenjenog vodstva: „Promjene u Hrvatskoj došle su na intervenciju Predsjednika Tita i iz jednog mjesta koje se zove Karadorđevo i baš u subotu je Predsjednik Tito primio sve generale JNA. Nije li to stvaralo /.../ utisak da se radi o /.../ tzv. intervenciji Beograda, iz centralističkih jugoslavenskih snaga, i ne bi li bilo bolje da su recimo te promjene došle kao posljedica jedne inicijative iz same Hrvatske?“ Bilić je smušeno i neuvjerljivo odgovorio: „To je pitanje bilo i na sjednici CK prisutno. I mislim da je na to pitanje CK odgovorio. /.../ [D]iferencijacija u političkom rukovodstvu je počela ovdje u Hrvatskoj, u njegovom Izvršnom i CK, a ona nije započela niti na sugestiju, niti intervenciju ni druga Tita [?] ni bilo kojih centralističkih snaga Jugoslavije [?], niti iz bilo koje druge republike[?] /.../ Prema tome, mi smo hrvatski komunisti pokrenuli i uz pomoć druga Tita ovo završili, bez ičije intervencije.“⁸⁵ Sve što je Bilić izrekao bilo je netočno. Najveću *pomoć* pružio je Tito, bez čije pomoći teško da bi se smijenilo partijsko i političko vodstvo Hrvatske, zatim vrh JA i predstavnici republika (vidljivo iz zapisnika). Jedino je točno da je CK SKH proveo njegove odluke i kaznio *krivce*.

Osudu hrvatskog vodstva J. Broz Tito objavio je u Titovu Užicu (22. prosinca 1971.), na proslavi Dana JA, rekavši: „Prije će Sava okrenuti natrag i poteći prema Triglavu, no što će Hrvatska ući u UN i uzeti vojsku u svoje ruke. Kao kula od karata srušilo se sve ono o čemu su sanjali [Hrvati] oni koji su od Matice hrvatske stvarali nekakvu partiju. Oni su propovijedali da će jednog dana ići u Ujedinjene nacije, da će malo-pomalo i armiju u Hrvatskoj uzeti.“⁸⁶

XI.

---

⁸⁵ RH HDA, Isto, D - 5730.

⁸⁶ *Nepoznata istina*, 131.

Tijekom 23. sjednice CK SKH otpočele su diljem Hrvatske velike partijske i državne čistke. Istražne komisije formiraju se u svakoj ustanovi, poduzeću, fakultetu, gradu, općini itd., a pojedinci se uhićuju zbog teškoga krivičnog djela *protiv naroda i države, kontrarevolucionarnog djelovanja, nacionalizma, rušenja države i društvenog uređenja, frakcionaštva*. Nakon 21. sjednice SKJ, Ministarstvo unutarnjih poslova odlučno je provodilo borbu protiv *hrvatskih kontrarevolucionara*. U izvješću zastupnicima Sabora SRH, samo tijekom „mjeseca prosinca u Hrvatskoj je podneseno 358 prijava za krivična djela i 871 prijava sucu za prekršaje zbog opravdanih sumnji za sudjelovanje u neprijateljskoj i kontrarevolucionarnoj djelatnosti“.⁸⁷ Od 1. prosinca 1971. do 30. travnja 1972. zbog sudjelovanja u nacionalističkom i frakcionaškom pokretu izrečene su disciplinske mjere „protiv 947 članova SK i 69 osoba koje nisu bile u članstvu SK. Iz SK je isključen 741 član, s dužnosti je smijenjen 131, a podneseno je 280 ostavki na dosadašnje dužnosti“.⁸⁸

Kontrarevolucionarna i antisocijalistička djelatnost hrvatskoga vodstva bila je prva i jedina točka dnevnih redova svih sjednica političkih tijela i organizacija u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Izvjestitelji su bili više-manje iste osobe, a stajališta i zaključci isti.

Državni represivni mehanizam nesmiljenom brzinom nastavio je s uhićenjima. Točan podatak o *proljećarima* privedenim na informativne razgovore, praćenjima, pretresima, maltretiranjima, o broju pretučenih i ozlijeđenih demonstranata u nasilnim policijskim intervencijama te o broju uhićenih nije moguće utvrditi.⁸⁹

Optužbe za krivična djela bile su uvijek iste. Optužbe za krivična djela bile su najteže prema ondašnjem Krivičnom zakonu Hrvatske i SFRJ, osim za ubojstvo:

Kontrarevolucionarni napad na državno i društveno uređenje; kontrarevolucionarni napad na državno i društveno uređenje s namjerom da nasilnim i drugim protuustavnim putem obore ustavom utemeljeno samoupravno i demokratsko uređenje SRH; lažnog i obmanjivački prikazanog položaja hrvatskoga naroda i Hrvatske u SFRJ; radi ostvarivanja svojih kontrarevolucionarnih, antisocijalističkih i nacionalističko-separatističkih ciljeva; široka aktivnost pridobivanja i uključivanja

---

⁸⁷ *Geneza maspoka*, 945.

⁸⁸ *Sedmi kongres SKH*, I/455./456.

⁸⁹ Ivica Radoš iznosi podatke da je kroz zatvore, nakon obračuna s *hrvatskim proljećem*, „prošlo više od 4.000 ljudi, a istrage su se vodile nad najmanje 80.000“. *Jutarnji list*, 7. prosinca 2001. Također, oko 100.000 *proljećara*, kako navodi Božidar Novak. *Sjećanje na hrvatsko proljeće 1971. - 1996.*, 175.

studentske omladine Hrvatske u masovni pokret; pokretanja općeg štrajka studenata; teze da su za stanje u Hrvatskoj najviše krivi Srbi jer potiskuju i ugnjetavaju hrvatski narod; razbijanje federativnog uređenja SRFJ; nasilno izdvajanje Hrvatske iz jugoslavenske zajednice naroda; formiranje militantnih, terorističkih i nacionalističkih organizacija i grupe pokreta hrvatskih sveučilištaraca; itd.

Nakon masovnog uhićenja studenata, na red su došli hrvatski sveučilišni profesori, znanstvenici, intelektualci, književnici koji su *lišeni* slobode i uhićeni na temelju članaka 100., 106., 109., 118. i 225. KZ SFRJ, 11. siječnja 1972.

Tim *crimenima* osuđivala se ideja i želja za slobodom i slobodnim izražavanjem nacionalnog identiteta građana Hrvatske. *Milicija*, tužilaštvo i sudovi imali su puno posla, kombinirajući bezbroj varijacija na temelju navedenih inkriminacija, mijenjajući samo neke članke ili stavke Krivičnog zakona SFRJ.

Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo i Pero Pirker nisu bili uhićeni, ali su bili pod stalnim nadzorom organa sigurnosti, očito ne zbog *osobne sigurnosti*. Iako su svakog dana očekivali uhićenje i sudski proces, kao i ostali sudionici *hrvatskoga proljeća*, do toga nije došlo. No, "iz Titova kabineta onda je došla naredba da se to obustavi."⁹⁰

Titov i komunistički obračun s hrvatskim političkim rukovodstvom, intelektualcima, sveučilištarima, *matičarima*, *proljećarima*, Hrvatima i hrvatskim narodom tijekom 1971. i 1972. bio je najokrutniji staljinistički obračun s „državnim neprijateljima“ kojima su nacionalni osjećaji, europeizacija i modernizacija Hrvatske bili važni. Progoniti osobe koje brane nacionalne interese u sklopu Ustava, bila je besmislica. No, ne za Jugoslaviju koja je bila daleko više *milicijska* negoli pravna država.

ZAKLJUČAK

Središte nacionalnih problema u Hrvatskoj i Jugoslaviji bio je Josip Broz Tito i Srbi u upravljačkim strukturama. Vladar Partije i države koncentrirao je svu vlast u svojim rukama i bio kreator značajnih odluka. Srbi su širili uvjerenje da svojim nacionalizmom i unitarizmom, te ratnom parolom *Bratstvo i jedinstvo* zapravo *jačaju Jugoslaviju*, a bila je to samo maska za velikosrpsku hegemoniju i interese. Nasuprot tome, hrvatski nacionalizam i separatizam uvijek se vezivao uz *genocidnost i ustaštvo* koji *slabe Jugoslaviju*, prijete njezinu opstanku te srpskom pučanstvu u Hrvatskoj. *Hrvatsko proljeće* bilo je NE nacionalnom ugnjetavanju, NE zabrani hrvatske kulture,

---

⁹⁰ Geneza maspoka, 946.

NE zabrani hrvatskoga jezika, NE unitarizmu, NE srpskoj majorizaciji, NE nadglasavanju, NE gospodarskom i deviznom izrabljivanju, NE investicijskim fondovima, NE strahu, NE balkanskom provincijalizmu. Dok je Titovo NE Staljinu 1948. bilo uspješno, hrvatsko NE 1971. doživjelo je potpuni neuspjeh.

Slomom *hrvatskoga proljeća* zaustavljen je tek započet proces demokratizacije, a ojačala je totalitarna vlast i birokratska diktatura u državi. Fenomen *hrvatskog proljeća*, bez obzira na žestok otpor Saveza komunista Jugoslavije i države, nakon dvadeset godina ostvario je svoj cilj - riješio je nacionalno pitanje - izborio samostalnu državu Hrvatsku, a pridonio je i osamostaljenju bivših jugoslavenskih republika. I stvaranju novi samostalnih država - Crne Gore i Kosova.

Izvori i literatura:

A. Arhivski fondovi

1. HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV

- entralni komitet Saveza komunista Hrvatske
- lužba državne sigurnosti republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH
- atica hrvatska

2. Novinsko-dokumentacijski centar *Vjesnik*

3. Privatna zbirka dokumenata akademika Ljube Bobana

4. Sveučilišna i nacionalna biblioteka

B. Objavljeni izvori

- *Bilten gradskog komiteta SKH, Zagreb, 1967.*
- *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Zagreb, 1967.*
- *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Povijesni prilozi, br. 18. Zagreb, 1999.*
- *Građa za povijest Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Zagreb, 1997.*
- *Izveštaj o stanju u Savezu komunista Hrvatske u odnosu na prodor nacionalizma u njegove redove, Zagreb, 1972.*
- *Izveštaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske, Zagreb, 1972.*
- *Sedmi kongres saveza komunista Hrvatske (07.-09. travanj 1974.), Zagreb, 1974.*
- *Šjeća Hrvatske u Karađorđevu 1971. (autorizirani zapisnik), Zagreb 1994.*
- *Stenografski zapisnik sastanka osnovne organizacije SKH (nastavnika) filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu 31. ožujak 1967.*
- *Šesti kongres saveza komunista Hrvatske (05.-07. prosinac 1968.), Zagreb, 1968.*

Literatura:

- 25. *obljetnica boljševičkog udara i sjećanje na Hrvatsko proljeće*, Zbornik radova, Zagreb, 1997.
- Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999.
- Savka Dabčević Kučar, Vlado Gotovac, Dražen Budiša, *Nakon četvrt stoljeća, Erasmvs*, br. 15. Zagreb, 1996.
- Savka Dabčević Kučar, *'71. Hrvatski snovi i stvarnost I*, Zagreb, 1997.
- Dušan Dragosavac, *Zbivanja i svjedočenja*, Zagreb, 1987.
- Misha Gleny, *Balkan 1804-1999. Nacionalizam, rat i velike sile*, Beograd 2001.
- Berislav Jandrić, Sveučilišni nastavnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu u obrani, sastavljača i potpisnika Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, *Dijalog povjesničara/istoričara*, Zagreb, 2001., 393.
- Berislav Jandrić, Sudjelovanje sveučilištaraca u hrvatskom nacionalnom pokretu (1971.) Zbornik *Mire Kolar Dimitrijević*, Zagreb, 2003.
- Berislav Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti I.*, Zagreb, 2006.
- Berislav Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti II*, Zagreb, 2007.
- Jovan Keser, Đuro Bilbija, Nenad Stefanović, *Geneza maspoka u Hrvatskoj*, Beograd 1990.
- Miljenko Kordić, *Danas*, 20. prosinca 1988.
- *Ljudi iz 1971. Prekinuta šutnja*, Zbornik radova. Zagreb, 1990.
- Vladimir Musa, *U Titovim pandama*, (Svjedočanstva) München, 1973.
- *Nepoznata istina o crnom danu za hrvatske rodoljube 11. siječnja 1972. O udaru na Maticu hrvatsku i hrvatsko proljeće*, Zagreb, 2002.
- Latinska Perović, *Zatvaranje kruga, ishod političkog rascepa u SKJ 1971/1972*, Sarajevo 1991.
- Jure Petričević, *Značenje studentskih nemira u Beogradu i Zagrebu*, *Hrvatska revija* sv. 3/1968.
- Jože Pirjevc, *Jugoslavija 1918-1992*. Ljubljana, 1992.
- *Preporod hrvatskih sveučilištaraca*, Zagreb, 1971.
- Jasper Ridley, *TITO, Biografija*, Zagreb, 2000.
- Pero Simić, *TITO fenomen stoljeća*, Zagreb, 2009.
- Markus Tanner, *Croatia, A Nation Forged in War*, USA, New Haven and London, 1977.
- Miko Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Zagreb, 1989.
- Josip Vrhovec, *'71. koja je to godina*, Zagreb, 1990.
- Marko Vrhunec, *Šest godina s Titom (1967-1973), Pogled s vrha i izbliza*, Zagreb, 2001.
- Zdravko Vuković, *Od deformacije SDB do maspoka i liberalizma, Moji stenografski zapisi 1966-1972.*, Beograd 1989.